

Bob Evers en Den Bosch

Tumultueus leven schrijver Van der Heide

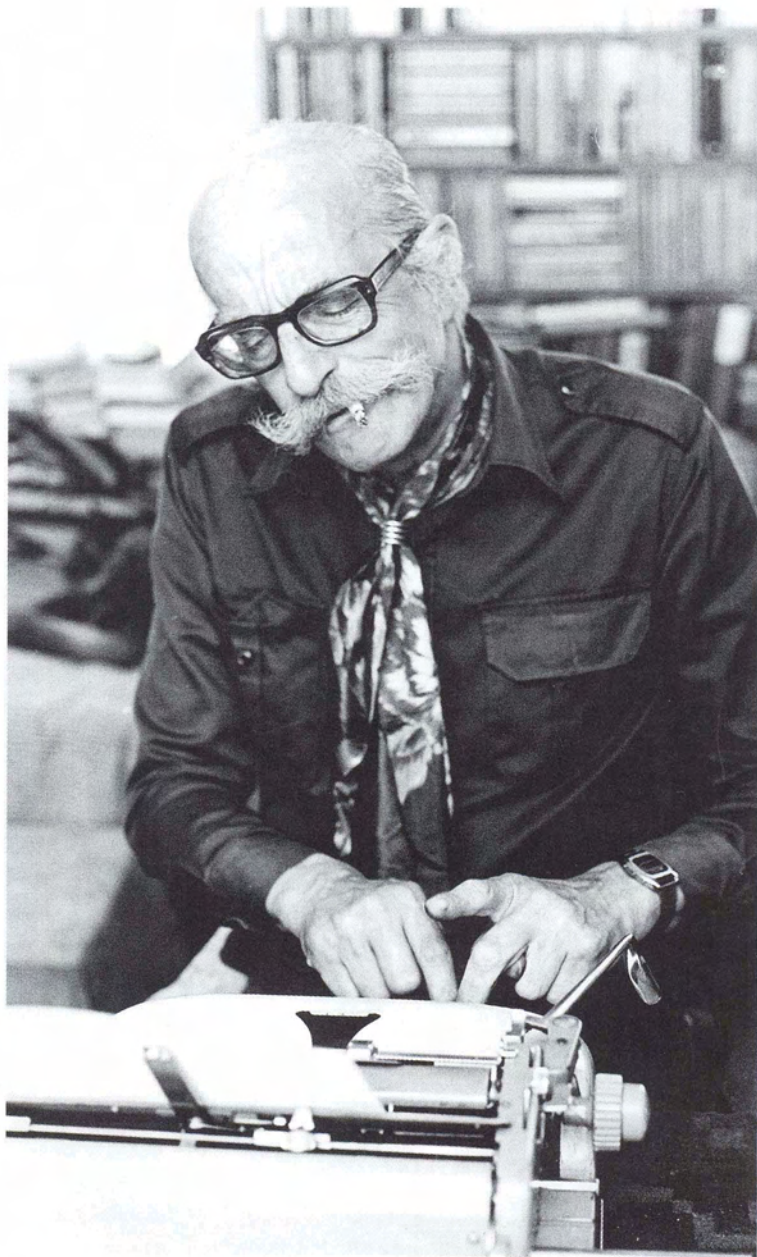
Ed van Berge Henegouwen

In de jaren vijftig van de vorige eeuw lazen een heleboel kinderen, vooral jongens van 10 tot 16 jaar, de immens populaire Bob Evers-serie. Deze spannende boeken droegen titels als 'Een dollarjacht in een D-trein' (nr.9); 'Een raderboot als zilvervloot' (nr.15); 'Trammelant in Trinidad' (nr.18) en 'Vreemd gespuis in een Warenhuis' (nr.22). Liggend op het 'jabotapijt' voor de snorrende kachel werden de boeken van Willy van der Heide verslonden.

Van der Heide is als Wilhelmus Henricus Maria van den Hout op 3 juni 1915 te 's-Hertogenbosch geboren. Na de HBS en de kweekschool verliet hij in 1937 zijn geboortestad en ging hij eerst in Eindhoven en later onder meer in Amsterdam wonen. Hebben deze 22 Bossche jaren zijn weerslag gehad in die jongensboeken? Maar eerst wie was Willy van der Heide? Was hij echt fout in de oorlog? En wat was de succesformule van de Bob Evers-serie?

Wie was Willy van der Heide?

Willy van der Heide was een kleurrijke gedaante, niet wars van kroeg, drank en dame; een zwalkende, oerende en ruziemakende verschijning in de Amsterdamse grachtengordel. Ondanks dit turbulente sociale leven was hij minutieus in zijn werk.¹ Grofweg kun je de meningen over Willy van der Heide in de media verdelen in positieve en negatieve uitspraken afhankelijk van het onderdeel van zijn karakter dat benadrukt wordt. De avontuurlijke geest en de verhalenverteller zijn terug te vinden in de opvatting van Geerten Meijsing: 'Hij was een romantische rouwdouw met het hart van een padvinder'.² Maar het tegenovergestelde, namelijk de man met de macho praatjes, het ruime alcoholgebruik en de luide stem klinkt door in: 'Die man is gewoon een stuk burengerucht op alcoholbasis'.³

*De schrijver van Bob Evers aan het werk.
(Foto: Frans Verpoorten beeldproducties).*

Fout in de oorlog

In 1939 werd Willy van der Heide onder de wapenen geroepen. De militaire dienst beviel hem maar matig en hij schreef daar een boek over: *De Kruistocht van generaal Taillehaeck*, dat een reactie was op het morele verval in het leger en in de burgermaatschappij zoals Van der Heide dat zag. 'Er moest een frisse wind gaan waaien', meende de schrijver. Geestverwanten waren snel gevonden en hij sloot zich aan bij 'Het Zwart Front' (later Nationaal Front) van de Mussolini-vereerder Arnold Meyer. In 1941 werd Willy van der Heide zelfs een paar maanden propaganda-leider voor deze fascistische beweging, vlak voordat deze in 1941 door de bezetter verboden werd.⁴

In 1943 kwam voor het eerst *De Gil5* uit, een krant waar Willy van der Heide als Willem Waterman artikelen voor schreef. Dit blad was een gemaskeerd Duits propaganda-middel maar door de kolderieke stijl eigenlijk veel gevaarlijker dan de rechttoe rechtaan Duitse berichten. Door Willy van der Heide werd veelvuldig met Engelse termen gestrooid, en woorden als 'labbekak' en 'Dolle Dinsdag' vloeiden uit zijn pen. De populariteit van het blad steeg nog meer toen Waterman vanaf het tiende nummer een jazzrubriek startte. Na de oorlog kwam hij voor de Raad voor de Perszuivering. Van der Heide zat drie jaar in voor-arrest op verdenking van collaboratie maar werd nooit veroordeeld.⁶ Wel mocht hij tien jaar niet schrijven voor de nieuwsmidia.

In zekere zin had dit de succesvolle Bob Evers-serie tot gevolg want (kinder)boeken schrijven mocht hij wel. In de gevangenis had Willy van der Heide al vier delen geschreven en tot 1960 (het einde van het verbod) verschenen 29 delen van deze serie.

De Bob Evers-serie

De Bob Evers-serie gaat over drie jongens die, zeker aan het begin van de serie, nog op de middelbare school zitten. Door allerlei toevalligheden beleven zij de meest wonderbaarlijke avonturen niet alleen in exotische landen maar ook in Nederland. Bob Evers is een Amerikaan en de technicus van de drie. Arie Roos, dik, roodharig, zoon van een Amsterdamse reder, is het brein en zijn eetlust benadert zijn denkvermogen en tot slot: Jan Prins, zoon van een kolonel. Hij is de financier, de 'zuinige' van het stel maar ook de leergierigste want hij leest voor zijn plezier de *Encyclopedia Britannica*.

In de jaren vijftig werden vergelijkbare series uitgegeven. Allemaal met harde kافت en stofomslag. De (op een na) succesvolste is natuurlijk *Arendsoog* van J. Nowee (later vervolgd door zijn zoon Paul Nowee) over de wel erg christelijke cowboy Bob Stanhope en zijn allochtone vriendje Witte Veder. En *Pim Pandoer*, door Carel Beke en uitgegeven door het Bossche bedrijf Malmberg, of *Bas Banning* van A. van Aardenburg.

Wat maakt de Bob Evers-boeken nou zo aantrekkelijk? De meest simpele verklaring is dat ze gewoon leuk, spannend en goed geschreven zijn. De uit den treure herhaalde grappen over Aries uiterlijk en Jans zuinigheid vervelen eigenlijk nooit, in elk avontuur zijn er steeds wisselende kansen en het geheel wordt opgediend met een ondertoon van nonchalance, die het lezen er nog plezieriger op maakt. Maar er zijn meer redenen. De boeken zijn geschreven tegen de pedagogische principes van de jaren vijftig in. Het ouderlijk gezag is volledig afwezig én de jongens hebben een bijna ongelimiteerde hoeveelheid geld verdiend met hun eerste avonturen (*Onbewoond eiland*).

Afkomst

Over Willy's ouderlijk gezin is vrij veel bekend. Zijn vader, Wilhelmus Henricus van den Hout, zag in 1882 het levenslicht te Orthen. Hij was op zijn beurt een zoon van een Vlijmense klompenmaker die van 1882 tot 1889 in Orthen woonde en toen terugkeerde naar Vlijmen. Wilhelmus Henricus kon door het behalen van de 'hoofdakte' een loopbaan in het onderwijs beginnen. Blijkbaar had hij goede jeugtherinneringen aan Orthen want in 1909 solliciteerde hij als onderwijzer aan de openbare lagere school te Den Dungen naar een soortgelijke betrekking bij de openbare lagere school in de afdeling Orthen en werd aangenomen. In 1919 stapte Wilhelmus over naar de 'openbare lagere school voor niet betalende jongens' aan de Bossche Nieuwstraat. Twee jaar later volgde zijn benoeming tot leraar in het voortgezet (lager) onderwijs aan de ambachtsschool van de KTA.

Uit het gemeenteverslag van 1936 blijkt dat hij toen nog steeds aan die instelling verbonden was en er Nederlandse taal doceerde.

Wilhelmus Henricus was in 1914 in Orthen komen wonen. Enige maanden later stapte de onderwijzer in het huwelijksbootje en wel met Jantiena Henderika Bodewes uit Appingedam. Ze betrokken een woning aan de Bossche Zuid-Willemsvaart (nr. 3) waar hun oudste zoon Wilhelmus Henricus Maria, Willy dus, geboren werd.

Er zouden nog een jongen en een meisje volgen. Na de dood van Jantiena in 1929 hertrouwde W.H. van den Hout met Petronella van Duijghuizen. Ook in dit gezin werd nog een dochter geboren. Wilhelmus Henricus is in 1941 overleden.⁷ Gezien de loopbaan van zijn vader komen Willy's kweek-schoolopleiding en zijn schrijverschap niet geheel uit de lucht vallen.

In het Oranjehotel aan de Verwersstraat woonde een dame met een Afghaanse windhond. Een opname uit 1950, kort voordat het rechterpand bij het hotel getrokken werd. (Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

En zij gebruiken dat ook en dat terwijl de jeugd al blij was als ze een kwartje zakgeld in de week kreeg en op vakantie mocht naar Wanneperveen. De meeste avonturen spelen zich namelijk af in het buitenland.⁸

Het eerste boek waarin Bob Evers voorkomt, verschijnt in 1949 bij uitgeverij Stenvert: *Een overval in de lucht*. Willy van der Heide had zijn manuscripten naar de vier grootste uitgevers gezonden maar die wilden het niet uitgeven. Jan Stenvert uit Meppel daarentegen zat dringend om materiaal verlegen om zijn drukkerij draaiende te houden en wilde snel enkele verhalen hebben.⁹

De boeken werden door de jeugd enthousiast ontvangen, maar het Christelijke Jonge Mannen Verbond vond het: 'rommel', 'onecht' en zonder enig greintje opvoedkundige waarde. Maar de jonge lezers waren niet geïnteresseerd in de pedagogische kwaliteiten van het werk, zij wilden avonturen.

Een jonge lezer vertelde daar later over¹⁰: 'Van der Heide kwam begin jaren zestig regelmatig bij ons over de vloer, niet zozeer omdat mijn literaire scholing hem ter harte ging, dan wel omdat hij nogal gecharmeerd was van mijn moeder, een eer die zij ongetwijfeld met velen deelde. Nadat hij bij zijn eerste bezoek bemerkte had, dat zich in de nabijheid van het jachtobject een elfjarige bemoeial ophield, trachtte hij zijn pad te effenen door het uitreiken van geschenken – een tactiek zo oud als de mensheid. Deze werkwijze had succes: na lezing van het eerste boek (*Wilde sport om een nummerbord*) trachtte ik mijn moeder tot meer frequente uitnodigingen te bewegen.'

Encyclopædia Britannica als sluikreclame

In de boeken duikt ook voor het eerst in Nederland een fenomeen op dat later in Hilversum bij de televisie tot grote hoogtes zal stijgen: sluikreclame. In het boek *Toen ik een nieuw leven ging beginnen* beschrijft Willy van der Heide zelf, dat hij gevraagd wordt om sluikreclame te maken voor de *Encyclopædia Britannica* in ruil voor een complete encyclopedie en een krat whisky. En inderdaad duikt die encyclopedie regelmatig op. Zo ook hebben vermoedelijk de Droste-flikken en de Ronson-aanstekers hun weg in deze literatuur gevonden. Het duidelijkst is de reclame voor Coca-Cola. Na een conflict met een vertegenwoordiger van die fabriek werd in de herdrukken de Cola vervangen door London Tonic. Die drank komt eigenlijk zo vaak voor dat het opvalt.¹¹

In 1963 verscheen in de Bob Evers-serie deel 32: *Cnall-effecten in Casablanca*. Het zou voorlopig het laatste deel blijken te zijn. Niet dat de ideeën van Van der Heide op waren, maar hij had ruzie met de uitgever. Willy van der Heide had wegens familieomstandigheden geld nodig en verkocht in één keer al de rechten aan zijn uitgever. Deze bleek een gouden greep te hebben gedaan want de serie werd alsmaar succesvoller. Dat zinde de schrijver niet en na ampele onderhandelingen besloot hij geen letter meer voor De Eekhoorn¹² te schrijven. De uitgever bleef met het onafgemaakte deel 33 zitten.

Voor de fans van de Bob Evers-serie was dat natuurlijk sneu en zij volgden in de media de wetenswaardigheden over Willy van der Heide met spanning. Langzaam werden de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, zoals die boven beschreven zijn, in de media uit de doeken gedaan. Van der Heide zou ook in het sexblad *Candy* schrijven..... Willy van der Heide zou zich regelmatig te buitengaan aan overmatig drank(mis)bruik.....Hij zou ook meisjesboeken schrijven.... En het bleek allemaal waar.

Aflevering van 'De Gil', Duits propagandakrantje waar Willy van der Heide korte tijd aan meewerkte.

(Stadsarchief, collectie dagbladen Tweede Wereldoorlog)

In dit verhaal is sprake van enige bezoeken aan Den Bosch en omgeving.

Willy van der Heide heeft geprobeerd om met Zip Nelson en Otto Onge nieuwe kinderboekenseries te starten maar het is bij een of twee afleveringen gebleven.

In 1978 verschenen bij een andere uitgever (Van Holkema en Warendorf) nog twee delen (34 en 35) in de Bob Evers-serie maar het aangekondigde deel 36 (*Kloppartijen in een Koelhuis*) is nooit verschenen. Na het overlijden van Willy van der Heide op 24 februari 1985, heeft Peter de Zwaan de delen 33 en 36 afgemaakt en/of herschreven en hij heeft daarna de serie voortgezet en inmiddels nadert deze het vijftigste deel (verschijningsdatum: september 2003).

Het Bob Evers Genootschap

De eerste lezers van deze jeugdserie zijn inmiddels de vijftig al gepasseerd en Bob Evers is eigenlijk ook al zo oud. Maar nog steeds is er bij jong en oud belangstelling voor de bedenksels van Willy van der Heide. Eén keer 'Bob Evers' intypen bij een zoekmachine op het internet

In het avontuur met de varkensleren koffer wordt een tocht door Willy's geboortestad uitvoerig beschreven.

levert al meteen 1329 'hits' op. Als al deze pagina's dubbel in het zoekstelsel staan dan hebben we toch nog altijd het indrukwekkend aantal van 665 pagina's (*Arendsoog* kwam niet verder dan 284 'hits'). Er bestaat een geheimzinnige fanclub en die noemt zich *Het Bob Evers Genootschap*. De statuten van dit genootschap, dat alleen bestuurs- en ereleden kent, zijn op een regenachtige decemberdag in 1972 plechtig begraven op de plaats, voor het Centraalstation in Amsterdam, waar nu weer het 'Noord Zuid Hollands Koffiehuis' is herrezen (een van de plaatsen waar de helden uit de boeken regelmatig vertoeven). De doelstelling van het genootschap is de ware Jan-Bob-en-Arie-geest te verdedigen. Alles geheel in de soms wat plechtige stijl van Willy van der Heide. Er verschijnt ook twee keer per jaar een Bob Evers nieuwsbrief waarin wetenswaardigheden van en over de serie en de schrijver.¹³ En er zijn een aantal boeken over de serie en zijn schrijver geschreven.¹⁴ Een van die boeken is *De Encyclopaedia Apriana* (letterlijk: 'encyclopedie van het everzwijn') van Roger Schenk waarin duizenden feiten verzameld staan.

Was Bob Evers in Den Bosch?

Ook Den Bosch komt in die *Encyclopaedia Apriana* voor.¹⁵ In drie delen namelijk: *Drie jongens als Circusdetective* (8); *Kunstgrepen met kunstschaten* (27) en *Arie Roos wordt geheim agent* (31) wordt de naam alleen gebruikt als routebepaling richting het zuiden. In twee andere delen is er sprake van een echt bezoek van de jonge helden aan 's-Hertogenbosch. Chronologisch gezien het eerst in:

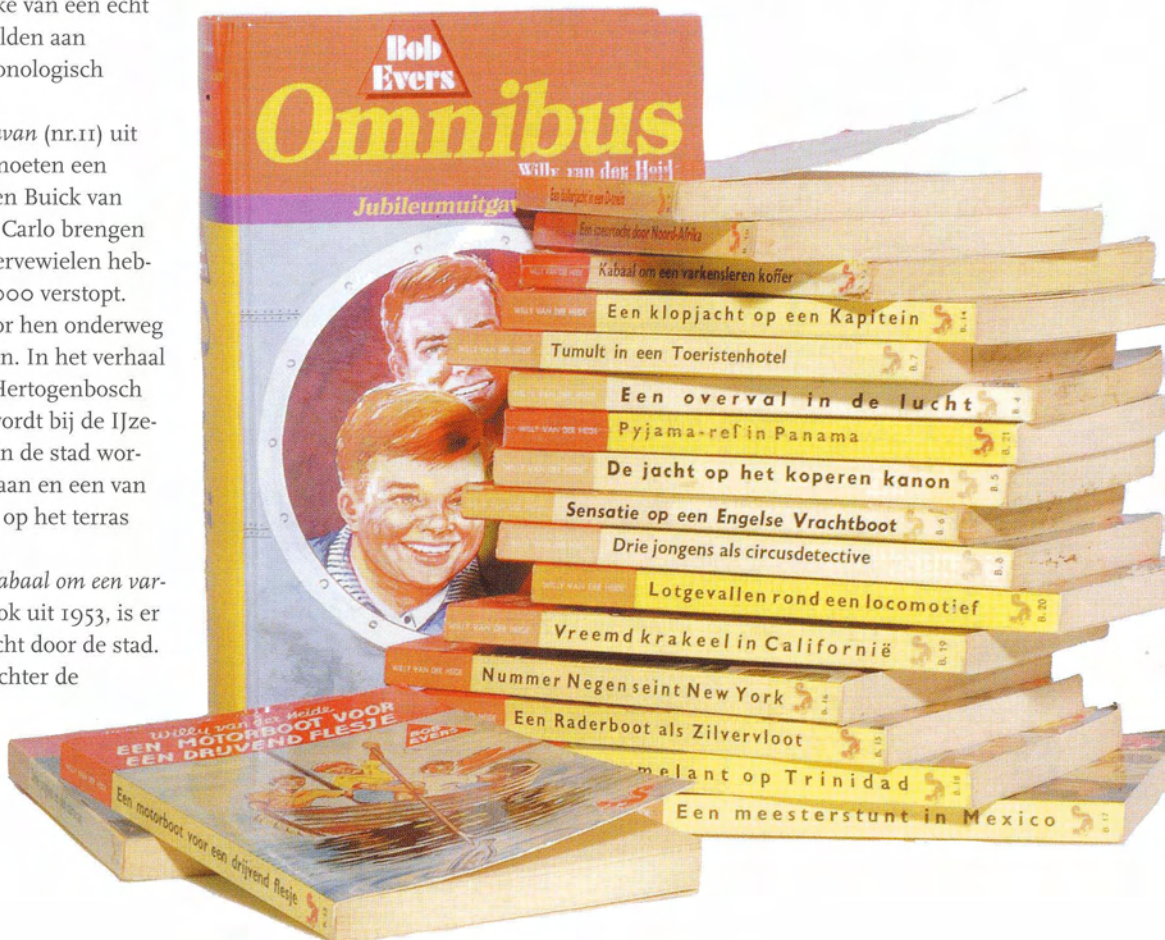
Drie jongens en een Caravan (nr.11) uit 1953. De drie jongens moeten een Amerikaanse Caravan en Buick van Rotterdam naar Monte Carlo brengen maar in een van de reservewielen hebben smokkelaars \$ 50.000 verstopt. De jongens worden door hen onderweg diverse malen overvallen. In het verhaal komt enkele malen 's-Hertogenbosch en omgeving voor. Er wordt bij de IJzeren Man gekampeerd, in de stad worden boodschappen gedaan en een van de boeven drinkt koffie op het terras van hotel 'Centraal'.¹⁶

In het volgende deel: *Kabaal om een varkenslerenkoffer* (nr.12), ook uit 1953, is er sprake van een ware tocht door de stad. In dit hele boek komt echter de naamgever van de serie niet voor.

In het verhaal moeten Arie en Jan een varkenslerenkoffer

naar een mijnheer Buikmans in een pension in Scheveningen brengen. Die koffer wordt hen ontstolen en de beide jongens gaan er natuurlijk achteraan. Op pagina 65 van de pocketuitgave¹⁷ komen ze in de buurt van 's-Hertogenbosch. Ze worden rond middernacht bij 'De Vier Kollommen' door een vrachtwagenchauffeur afgezet en gaan in de bossen bij 'De IJzeren Man' overnachten.¹⁸ De volgende dag wordt een hotel als 'meetingpoint' gebruikt: '...voor het grinterras van hotel 'De Hut'. Dit hotel was een verbouwde boerderij. Ervoor stonden de tafeltjes en stoeltjes onder parasols in een dikke laag wit grint' (pag. 79). Tien pagina's verder komt onze stad wat beter in beeld: 'Luister! Dáár begint ons karwei. In Den Bosch, in de Verversstraat, is het Wilhelmina-hotel. Daar woont sinds twee dagen een dame met een Afghaanse windhond'.¹⁹ Op pagina 103 wordt uiteindelijk naar het hotel gereden. De beschrijving is tamelijk accuraat en hun route is goed te volgen. Vooral als je bedenkt dat toen (1953) nog géén sprake was van eenrichtingsverkeer. 'De Ford suisde voort over de brede betonweg die van Vught naar Den Bosch leidt. Links gleed een dieseltrein klikklakkend over de rails. Rechts lagen weilanden met hupse koeien.

Stapeltje uit het omvangrijke oeuvre van Willy van der Heide
(Foto: Albert Schreurs)

De 'brede betonweg' tussen Vught en Den Bosch uit 'Kabaal om een varkensleren koffer'. In de verte de Sint Jan.

(Foto: Stadsarchief, collectie Schreurs-Eickholt).

[...] Zij waren nu bij het ronde plein, even voorbij het 'Chalet Royal', waar het oude Den Bosch begint. [...] Jan boog zich voorover en wees: 'Rij maar meteen rechts het Plantsoen²⁰ in en dan voorbij het Paleis van Justitie. Dan wijs ik het wel verder'. [...] Hij loodste Buikmans door een paar smalle, oude Bossche straatjes tot tussen twee bochtige, lange, half deftige en half goedkope huizenrijen. 'Dit is de Ververstraat. Stop hier. Voorbij die straat links, dat is de Waterstraat, ligt het Wilhelmina-hotel.' Na de verkregen informatie gaan ze weer verder. Pag. 107: 'Buikmans gaf gas en stoof linksaf de Waterstraat in. [...] Het Belastingkantoor doemde op. Rechtdoor, beval hij (Jan), en dan rechtsaf.²¹ [...] De Vughterstraat doemde op. Zij gingen linksaf en stopten voor de garage van Vullings.²² 'Kan ik meteen tanken', zei Buikmans.' Pag. 109: 'Buikmans schakelde van de eerste in de tweede versnelling en boegseerde de smalle Vughterdijk²³ door. [...] 'Die ander garage dáár in!' wees Jan en rende de straat over, zo snel zijn benen hem konden brengen.'²⁴

De vraag of Bob Evers in 's-Hertogenbosch is geweest of niet, kan nu dus beantwoord worden. In het deel over de varkensleren koffer (12) doet hij al helemaal niet mee en in het verhaal over de caravan (11) heeft hij in onze stad geen enkele actieve handeling verricht. Het zijn Jan en Arie die de garage bezoeken en de inkopen doen. Dus: Jawel, Bob Evers is in Den Bosch geweest maar het mag geen naam hebben!

Bijlage

Bibliografie:

W.H.M. van den Hout

Onder zijn eigen naam W.H.M. van den Hout schreef hij:

- Arnold Meijer: Strijdt om Nederland
- Wonderlijke maar waargebeurde verhalen (Loeb, 1984)
- Wat schuilt er voor iets waars in wichelroedelen en de aardstraaltheorie

Onder het pseudoniem **Willy van der Heide** schreef hij:

Bob Evers verhalen

1943: Bob Evers verhalen in het weekblad Jeugd.

Bob Evers boeken

De Bob Evers boeken zijn niet allemaal uitgegeven in de volgorde waarin Willy van der Heide ze geschreven heeft. De nummers lopen daarom een beetje door elkaar.

- 1949: nr. 4 Een overval in de lucht
- 1950: nr. 1 Avonturen in de Stille Zuidzee
- 1950: nr. 5 De jacht op het koperen kanon
- 1950: nr. 6 Sensatie op een Engelse vrachtboot
- 1951: nr. 2 Drie jongens op een onbewoond eiland
- 1951: nr. 3 De strijd om het goudschip
- 1951: nr. 7 Tumult in een Toeristenhotel
- 1952: nr. 8 Drie jongens als Circusdetective
- 1952: nr. 9 Een Dollarjacht in een D-trein
- 1952: nr. 10 Een speurtocht door Noord-Afrika
- 1953: nr. 11 Drie jongens en een caravan
- 1953: nr. 12 Kabaal om een Varkensleren koffer
- 1953: nr. 13 Een motorboot voor een drijvend flesje
- 1954: nr. 14 Een klopjacht op een kapitein
- 1954: nr. 15 Een Raderboot als zilvervloot
- 1954: nr. 16 Nummer negen seint New-York
- 1954: nr. 22 Vreemd gespuis in een warenhuis
- 1954: nr. 23 Wilde sport om een nummerbord
- 1955: nr. 17 Een meesterstunt in Mexico
- 1955: nr. 18 Trammelant op Trinidad
- 1955: nr. 19 Vreemd krakeel in Californië
- 1955: nr. 20 Lotgevallen rond een locomotief
- 1956: nr. 21 Pyjamarel in Panama
- 1958: nr. 24 Hoog spel in Hongkong
- 1958: nr. 25 Een vliegtuigsmokkel met verrassingen
- 1959: nr. 26 Stampij om een schuiftrompet

1959: nr. 27 Kunstgrepen met kunstschaten
 1960: nr. 28 Bombarie om een bunker
 1960: nr. 29 Ali Roos als Arie Baba
 1961: nr. 30 Heibel in Honolulu
 1961: nr. 31 Arie Roos wordt geheim agent
 1963: nr. 32 Cnall-effecten in Casablanca
 1977: nr. 34 Bob Evers belegert fort B
 1978: nr. 35 Arie Roos als ruilmatroos

Bob Evers boeken (geschreven samen met z'n opvolger Peter de Zwaan)

1987: nr. 33 Een zeegevecht met watervrees
 1989: nr. 36 Kloppartijen in een koelhuis

Bob Evers boeken (geschreven door z'n opvolger Peter de Zwaan)

1990: nr. 37 Superslag in een supermarkt
 1991: nr. 38 Een festival vol verwickelingen
 1992: nr. 39 Bouwbonje om een staalskelet
 1993: nr. 40 Schermutselingen bij een zandafgraving
 1994: nr. 41 Bakkeleien in een Berlijnse bios
 1995: nr. 42 De stripman van Slubice
 1996: nr. 43 Bizarre klussen met autobussen
 1997: nr. 44 Raadselrellen rond een rondreis
 1998: nr. 45 Listige loeren in Las Vegas
 1999: nr. 46 Feestelijke veldslagen in San Antonio
 2000: nr. 47 Arie Roos als reserve-acteur
 2001: nr. 48 Grof geschut op Schateiland
 2002: (september) nr. 49 Maxibotsing op een minibaan

Zip Nelson-serie (van deze serie heeft hij maar 1 boek afgemaakt)

1954: nr. 1 De aanval der atoompiraten
 • nr. 2 De strijd om de atoomfabriek (niet voltooid)

Otto Onge-serie

1959: nr. 1 Tamtam om een torpedoboot
 1959: nr. 2 Buitenissigheden bij een bosbrand
 1959: nr. 3 Een postroof met perikelen
 • nr. 4 Slimigheden met suikerzakjes

Andere Willy van der Heide boeken:

1959: Dikkie en de dingen die branden
 1979: Toen ik een nieuw leven ging beginnen en andere waar-
 gebeurde verhalen uit de jaren vijftig
 • Dick Boei en de bermbandieten
 • Woutertje Wipneus
 • Uit de bundel 'De verteller': Orgie in een Failliete Kroeg
 • De smokkelvaart van de 'Maia': de merkwaardige belevenissen
 van een ex-oorlogsschip

Boeken die hij onder een ander pseudoniem schreef zijn:

Wanda Moens-serie onder het pseudoniem Sylvia Sillevius

1952: nr. 1 3 Meisjes en een Bistro
 1952: nr. 2 3 Meisjes en een Lord
 • nr. 3 3 Meisjes en een Vakantiekamp

Willy Waterman

1938: Amerika Filmt
 • Een woestijn raakt zoek
 • De geheimzinnige schat (in aanbouw)
 1942: De kruistocht van generaal Taillehaeck
 1943: Bankroet van een politieke beweging
 • Wie zei dat je in dezen tijd niet kon lachen
 • De roof van de Sabijnse Maagden

Victor Valstar

• De Slag bij Arnhem

Noten

- 1 Jan Koesen, in: *De Gelderlander* 26 aug. 1993.
- 2 Geerten Meijsing, in: *Bob Evers Nieuwsbrief*, 5e jaargang nr. 1 (juli 1997).
- 3 Martin van Amerongen, 'Het nieuwe leven van Willie van der Heide', in: *Vrij Nederland* 3 maart 1979.
- 4 Eelke de Jong over Willem W. Waterman, in: *HP/de Tijd*, 11 nov. 1978.
- 5 Gerard Groeneveld, 'Nazi-satire als trefzeker propaganda', in: *Volkskrant* 16 sept. 2000.
- 6 Volgens Van der Heide had hij voor het verzet gewerkt en na die drie jaar voorarrest kwamen daarvan de schriftelijke bewijzen boven tafel.
- 7 Bronnen ouderlijk gezin: Gemeentearchief 's-Hertogenbosch (GAHT): Burgerlijke Stand; bevolkingsregisters o.a. 1890-1900 dl. 26 p. 132 en 1910-1920 dl. 40 p. 60; gemeenteverlagen; notulen gemeenteraad 1910, 1919 en 1921; ingekomen stukken 1910 nr. 11.
- 8 Henk Bergman, 'Bob Evers de grote wereld als speelterrein', in: *Vrij Nederland* 16 aug. 1975.
- 9 Peter de Zwaan, 'Willy van der Heide: Het kan me allemaal geen moer schelen, als ik me maar te barsten kan lachen', in: *Tubantia* 8 juni 1978.
- 10 Gert Huber, zie *Bob Evers Nieuwsbrief*, 3e jaargang nr. 2 (juli 1995).
- 11 John Beringen, *Het verschijnsel Bob Evers*, Uitgeverij Warung Bambu tz (Breda 1993).
- 12 Na het overlijden van Jan Stenvert werd de uitgeverij verdeeld onder zijn zoons. De kinderboeken gingen verder bij de uitgeverij 'De Eekhoorn'.
- 13 De *Bob Evers Nieuwsbrief* verschijnt tegenwoordig alleen nog maar op internet, zie: www.bobevers.nl of mail naar s.f.kuipers@ngi.nl
- 14 John Beringen, *Het verschijnsel Bob Evers*, Uitgeverij Warung Bambu tz (Breda 1993); John Beringen, *Het Bob Evers Virus*, Uitgeverij Warung Bambu tz (Breda 1994).
- 15 In de delen 8, 11, 12, 27 en 31 van de Bob Evers-serie komt 's-Hertogenbosch voor.
- 16 Dat bewuste hotel is er nog steeds (Central).
- 17 nv uitg. mij. De Eekhoorn, Harderwijk, vijfde druk (1967).
- 18 Hier gaat de schrijver in de fout want hij schrijft dat Jan hier vroeger met padvinders heeft gekampeerd en daarom enige bekendheid met de omgeving heeft. Maar in het vorige avontuur, *Drie jongens en een Caravan*, hebben ze ook al bij de IJzeren Man gekampeerd en daar wordt hier helemaal geen melding van gemaakt.
- 19 Hier staan twee duidelijke fouten in. De 'Verwersstraat' moet natuurlijk de Verwersstraat zijn en het hotel aldaar heette niet het 'Wilhelmina-hotel' maar het Oranje-hotel. Momenteel is daar de bank Mees Pierson gevestigd. GAHT, *Adresboek 's-Hertogenbosch 1950*: Oranje-hotel, Verwersstraat 27. Het Wilhelminahotel was vroeger op het Willemsplein.
- 20 De Parklaan.
- 21 Ze reden hier van de Waterstraat recht door de Keizerstraat in en dan rechtsaf door de St. Jorisstraat.
- 22 GAHT, *Adresboek 's-Hertogenbosch 1950*: Garage Vullingshs, Vughterstraat 133.
- 23 In 1947 is de naam Vughterdijk gewijzigd in Vughterstraat. Het is niet zo vreemd dat iemand die al 10 jaar weg is uit Den Bosch deze vergissing maakt. Maar je zou verwachten dat het in de Pocket uitgave van 1967 gewijzigd zou zijn.
- 24 Dit moet de Fordgarage van Pompen en Verlouw zijn, Vughterstraat 276. Zie *Adresboek 's-Hertogenbosch 1950*.